

HAFIZ ŠIRAZI

DIVAN

دیوان حافظ

Hadže Šemsudin
Muhamed Hafiz Širazi

DIVAN

prepev prevoda sa persijskog jezika
prof. dr Bećira Džake:
Slobodan Blažov Đurović

UKRONIJA
Beograd, 2024.

PREDGOVOR

Šemsudin Muhamed Širazi (1315-1390), poznatiji po pesničkom i umetničkom nadimku Hafiz, jeste najveći liričar persijske književnosti i u svetskim okvirima najpriznatiji persijski pesnik. Rođen je početkom 14. veka u Širazu, u južnom Iranu. U njemu je stekao obrazovanje, i sve do kraja života, nekih šezdesetak godina nije pokazao želju da ga napusti. Ne računajući nekoliko kraćih putovanja, Hafiz je čitav vek proživio u svom rodnom gradu, u kome je 1390. godine i umro.

Poreklom iz skromne porodice rano je naučio Kur'an napamet (odatle i umetničko odnosno pesničko ime „Hafiz”, onaj ko zna ceo Kur'an napamet), kako bi mogao da se izdržava za život. Od trenutka kada se kao mladić okrenuo poeziji i traženju znanja, Hafiza nije imao nikakvu želju za materijalizmom. Ostao je dosledan asketizmu i skromnom načinu života čak i onda kada je skrenuo na sebe pažnju nekih istaknutih ličnosti provincije Fars. Iako će ga vladar pozvati na dvor gde će postati njegov pesnik, usled spletke će pasti u vladarevu nemilost i biti udaljen sa njega. Umro je u rodnom gradu gde mu je podignut mauzolej, koji je vremenom postao mesto hodočašća brojnih poklonika njegove poezije.

Divan jeste jedna od najznačajnijih zbirki ljubavne poezije u okviru persijske i uopšteno književne tradicije orijentalno-islamskog kulturnog kruga. *Divan* sadrži oko 500 gazela, pesničke vrste koju je doveo do umetničkog savršenstva (gazel u istočnoj lirskoj poeziji zauzima otprilike isto mesto koje ne Zapadu ima sonet). Hafizovi gazeli se i danas smatraju nenadmašnim primerima ljubavne lirike u svim orijentalnim književnostima, a izvršili su snažan uticaj i na mnoge klasike evropske književnosti (Getevo *Zapadno-istočni Divan* predstavlja svojevrsni omaž najvećem liriku Istoka). Tema najvećeg broja gazela je *ljubav* o kojoj se govori rečima *zaljubljenog* u *Voljenog*, savršenog apsoluta koji je najčešće nedostižan. Mesto odigravanja

gazela obično je skup na kome učestvuju 'pijanci', pojedinci skloni emotivnom i mističkom tumačenju života i sveta (sufi je); njihov hram je vrt, a ritual ispijanje vina. Mistici su još opisani terminima *rend* (boem) i *ašik* (strasni zaljubljenik). Njihovo zajedničko, a opet individualno iskustvo jeste voljenje, a vino je glavni medij opijenosti, fi zičkih i imaginalnih čula. Hafi z je pesnik koji se ljubavlju distancira od društvene iskvarenosti, korumpiranosti, farisejstva, socijalne nepravde, nereda, gorčine, nemorala, greha i laži i tiranije, i graciozno se kreće kroz svoj unutrašnji svet u kojem dominiraju pijanstvo, strast i opijenost.

Po sadržini, Hafi zove pesme čine sintezu svega što je za prošlih pet vekova opevano u persijskoj lirici, a pesnik u sebi sjedinjuje sve osobine ranijih persijskih pesnika i daje im nešto specijalno svoje, svoju vlastitu čar. Pored prefri njenog stila, bujne imaginacije i majstorskog poigravanja rečima, posebnu odliku Hafi zove poezije čini njena višeznačnost koja je uvek otvarala mogućnosti za različita tumačenja: od mističko-metaforičkih do doslovno realističnih.

Opevajući ljubav i vino, ružu i slavu, lepotu i mladost, Hafi z se izdiže od individualnog do opšte ljudskog, do večne lepote i istine, do najčišće vere i do Božanstva. Osim pomena nekih njegovih mecena i elegija povodom smrti njegova sina, tadašnji savremeni događaji su ostavili srazmerno vrlo malo traga u njegovim pesmama. Tim više je u njima istaknuto ono što je trajno ljudsko i večno Božansko, što sačinjava smisao života i suštinu sveta...

**Delovi izlaganja iranskog duhovnog lidera,
ajatolaha Hameneija, na otvaranju
Svetskog kongresa o Hafizu
(19. novembar 1988. godine).**

Hafiz je bez sumnje najsajjnija zvezda persijske kulture - persijske poezije - tokom ovih nekoliko vekova do danas nemamo nijednog pesnika koji je kao Hafiz toliko prodro u dubinu našeg društva i umove i srca našeg naroda. On je pesnik svih vekova i svih sfera života.

On je, takođe, pesnik čiji je *Divan* najprodavanija i najčešće štampana knjiga posle Kurana, knjiga koja se, pored Božije knjige, sa svetošću i poštovanjem, čuva u skoro svakoj kući u Iranu. On je pesnik koji je pesnički izraz i značenja, formu i sadržaj doveo na sam vrh i u svakoj kategoriji o kojoj je pevao izrazio se najelegantniji, najsažetiji i najprivlačniji način.

Kod nas i izvan Irana o Hafizu se mnogo pisalo i govorilo, njegova poezija je prevedena na desetine jezika, a o njemu su napisana mnoga dela. Međutim, Hafiz je i dalje potpuno nepoznat.

Mi ne poštujemo Hafiza samo kao istorijski fenomen, već i kao nekoga ko donosi univerzalnu poruku i kulturu.

Hafiz poseduje dve odlike koje nam nalažu da ga veličamo i čuvamo sećanje na njega: slavni jezik koji i dalje suvereno stoji na vrhu persijskog jezika i poezije, koji treba da poštujemo i njime se uznesemo do savršenog i uzvišenog jezika, i njegovo učenje za koje sam kaže da se koristio kuranskim spoznajama.

Kao knjiga koja je neprolazna riznica životnih lekcija Hafiz u svom *Divanu* svedoči da se Kuranom obilatio okoristio i pomoću njega razvezao svoj poetski jezik. Odatle sadržaj Hafizove poezije, onde gde izlazi iz okvira čisto poetskog i stupa u prostor spoznaje i moralnih načela, predstavlja riznicu za naš narod danas i buduće generacije, a isto tako i za druge narode. Jer uzvišeno ljudsko saznanje nadilazi sva ograničenja.

Odlike Hafizove poezije

Moć slike

Jedna od karakteristika Hafiz ove poezije je moć slike, to je jedna od stvari o kojoj se manje govori. Dok je slikovito izražavanje u formi *mesnavije* lako i moguće, to nije slučaj sa gazelom (sonet), koji najčešće evocira i neki sadržaj. Slika praćena ekspresivnim jezikom i specifičnim tananošću u Hafiz ovoj poetici je blizu čuda, kao u čuvenom gazelu:

*Sinoć spazih anđele, u kafani svi su se našli,
Prah ljudski zamesili, razlili u kalupe pliće;*

*Oni, lišeni sagrešenja, iza zavese što su zašli,
Sa mnoom bednim su zaseli i udarili na piće. (180)*

Ova jasna slika pesničkog iskustva stečenog otkrovenjem ili unutrašnjim nadahnućem ili mističnim uvidom koju on prenosi suptilnim jezikom jeste gnostička poruka i epistemološki izraz gnostičkog saznanja, i ne može biti izražena jezikom boljim od ovog.

Stvaranje uzbuđenja

Hafizov jezik je zanosan i strastven, a njegova poezija raspaljena i uzbuđljiva. Iako u nekim svojim oblicima, koji mogu biti i dominantni, poezija deluje slabo i letargično, međutim Hafizova poezija je pobuđujuća. Vrhunski primer uzbuđenja vidimo u poznatom gazelu kojim počinje *Divan*, a koji glasi:

*O krčmaru, nazdravi ljudima čašom, i ti;
Isprva ljubav bje laka, sad teškoća je kruni.*

Širok tematski spektar

Hafizova poezija obiluje temama koje su originalne. Čak i teme o kojima su pevali raniji pesnici, on je izrekao na najbolji način, često bolje i od njih samih. Bilo da se radi o poeziji arapskih ili persijskih pesnika pre njega, kao što je Sadi ili njegovih savremenika poput Kermanija i Salmana Savadžija, od kojih je ponekad pozajmljivao tematiku, on je iste izlagao bolje i od njih samih.

Sažetost i odmerenost

Izuzev nekih stihova ili soneta i oda koje su uglavnom vezane za neko njegovo posebno stanje ili hvale nešto, u ostatku *Divana* ne može se naći sonet za koji bi se moglo reći da bi bio bolji bez nekog stiha, što je čest slučaj sa zbirkama mnogih pesnika.

Slatkorečivost

Tečne i brušene reči, privlačna kompozicija i sladak ton jezika, neke su glavnih crta Hafizove poezije.

Muzikalnost

Sledeća izuzetna odlika njegove poezije je prijatna muzika kojom odišu njegovi stihovi. Kada se čita na uobičajen način, Hafizova poezija je očaravajuća, što je prilično retko u persijskoj poeziji.

Izražajnost

Još jedna odlika Hafizove poezije je njena izražajnost tako da svako ko poznaje persijski jezik može da je razume. Kada nekome ko nema obrazovanje pročitate Hafizovu pesmu, on će lako razumeti stihove:

*Imam problem, de upitaj za molitve stare, bližnje:
Što pravo pokajanje ne čine oni, koje druge kore.*

U njima nema nikakvih nejasnoća i okolišanja. Prema rečima jednog savremenog pisca, lirski jezik svoju svežina duguju Hafizu, što je tačno.

Upotreba aluzija

Hafiz često koristi simbolička i metaforička značenja. Čak i oni koji njegovu poeziju smatraju ljubavnom i kako sami kažu „boemskom” ne priznajući joj nikakvu gnostičku notu (što je zapravo, greh prema samom Hafizu), ne mogu poreći da u njoj postoji skriveno značenje, kao što je slučaj u sledećim stihovima:

*Nije stanje sufijino bez dvočića, sasvim čedno:
puno haljina sufijskih ognja je košare vredno;*

1.

O krčmaru, nazdravi ljudima čašom, i ti;
Isprva ljubav bje laka, sad teškoća je kruni.

Nad njenim uvojcima kol'ko srcā krvolipti,
Zbog mošusa što sa Sabina čela se truni.

Strahotna noć rastanka, vrtložni vala pir;
Ne slute kako nam je, uz obalu snuju snove.

Da se skrasim u odmorištu, Miloje, uz vir,
A zvona zvone li zvone, a put putnike zove.

Pir magova uči da se vinom prostirka zalije,
Jer su u običaje prihvatanja upućeni sjajno;

Svoje glav odveć sam i zato loš glas me bije,
Pa kako će to za sela zanavek ostati tajno!

O Hafize, uz Njeg budi, prisustvo da te snađe;
Kad sretnješ Drago Biće, okani se sveta, rađe.

2.

De pogledaj gde sam ja, a gde čestitost je;
Pogledaj razlike ove, k'o od nebesa do zemlje;

Međ' pobožnim i boemima postoji li kakva veza?
Kamo slušat vaz vaiza, milozvuk lire iz memle?

Hram molitve pohoditi, licemer biti, vaj, dosta;
Gde je hram magova, o, vino čisto točiti presta?

Minu vreme sastajanja, uspomena tek mi osta,
Šta bi s onim neslaganjem, gde koketnost nesta?

Gde srce dušmana zaneto likom Voljene da bije?
Kamo je sveća žmirkava, sunca svetlost jarka?

Ne gledaj spram lica Drage, usput zamka se krije,
Srce, čemu ta žurba, kud vodi hitnja ta žarka?

Kad je zemlja s praga Tvog divna boja oka moga,
Gde da idem, kad Tvoj dvor neće da me udomi?

O Voljena, od Hafiza ne očekuj sna ni mira stoga:
Kad ne zna za trpnju, smirenje, nesan ga lomi.

3.

Kad bi me Turkinje iz Širaza ogrejao sjaj,
Dao bih Buharu, Samarkand, za mladež obraza!

Daj, dolape, preostala vina jer u raju, vaj
Nema obale Ruknabada, Musale, cvetnih staza.

Koketna Lulijanka, um smuti do nespokoja
K'o Turci zlato sa trpeza, mir iz srca raskalja.

Šta znači lepotici nepotpuna ljubav moja,
Ide li lepota uz mladeže, boje i žbunje malja?

Iz lepote u Jusufa, što uzrasta dana svakog
Uznah da će ašk Zulejhu izvuć' iz sveta čedna.

Kad me ružiš i napadaš molitvu činim lako,
Za te, i reč gorka postaje u usni tvojoj medna.

O sviraču i vinu pričajte, iskanje ne priliči
Za sudbom, um ovu tajnu ne razlaže!

Saslušaj ljubljena savet, jer mladići vični
Više od žića savet umna starca traže.

Spev'o si gazel divni, Hafize, čitaj ga, vaj!
Na pesmu će ti nebo rasuti Plejada sjaj.

4.

Mladost ide kroz bašta mirisnih vreže,
A slavuji primaju glas o ružama, u poju;

Vetre sabe, mineš li uz perivoje sveže,
Bosiljku, ruži i čempresu šapni reč koju.

Ako tada krčmarica naz čini, u času
Vrata ću krčme trepuškama da majam.

O ti, što uvojaka ambru i zulufe rasu
Ne muči me, izgubljena, volim bez kraja.

Plašim se za ljude, boema podsmevače,
Da će u kafani srozati veru, pri tom.

Ugodi svetima, u lađi Nuhovoj je parče
Tla, za kog oluja sitnom je kapljom.

Idi iz kuće sudbe, za hleb zatvori usta,
Ta bedna škrtica svakom glave dođe;

Zadnji konak svima zemlja je pusta,
Pa čemu dvori natkriljuju zasvođe?

Jusuфу iz Kanana, presto u Misiru, zna se
O, otići iz zidina gde caruje tmina;

Šta misliš, smeráš, uvojci crni te krase
Pa opijaš misk-mošusom, mirisima.

O Hafize, ostaj boem, pij vina, radost primi,
Al' nemoj krinku od Kurana praviti, ko ini.